
◆◆◆

Przedmowa.

Szanownemu Panu Profesorowi Pawłowi Zeidlerowi w darze

Tom niniejszy dedykujemy Profesorowi Pawłowi Zeidlerowi. Ofiarowując swoje prace, grono Jego współpracowników, uczniów oraz przyjaciół pragnie dać wyraz szacunku zarówno dla osoby Profesora, jak i Jego dokonań naukowych oraz dydaktycznych. Okazją formalną są sześćdziesiąte piąte urodziny Profesora. Oprócz chęci ofiarowania skromnego prezentu urodzinowego pragnęliśmy także uczcić w ten sposób przeszło czterdzieści lat pracy badawczej i dydaktycznej Jubilata na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Profesor Paweł Zeidler przeszedł na tej uczelni wszystkie szczeble kariery uniwersyteckiej, od asystentury do profesury. Przez 22 lata pełnił funkcję kierownika Zakładu Logiki i Metodologii Nauk w Instytucie Filozofii UAM (po przejściu na emeryturę prof. Włodzimierza Ławniczaka), tworząc w nim niepowtarzalną atmosferę sprzyjającą rozwojowi naukowemu młodej kadry – pełną badawczej dociekliwości, otwartości na nowe idee, koleżeńskiej życzliwości i troski, a także tolerancji. Współpracownicy i uczniowie Profesora pragną wyrazić Mu za to gorące podziękowania. Profesor wypromował dziewięciu doktorów i był opiekunem blisko trzydziestu prac magisterskich.

Naukowe dokonania Profesora prezentuje zamieszczony w niniejszym tomie spis publikacji. Ich tytuły pozwalają łatwo zorientować się w obszarach Jego badawczych zainteresowań. Są to: metodologia nauk empirycznych, semiotyka, filozofia nauki, zwłaszcza zaś filozofia chemii. Właśnie z tym ostatnim obszarem badawczym Profesor związał się w ostatnich latach. Należy podkreślić pionierski charakter podjętych przezeń prac nie tylko na gruncie polskim, ale też światowym. Z kolei, zakres pozabadawczych pasji Profesora ujawnił się w licznych z Nim rozmowach, które odsłoniły zainteresowanie historią i obserwacją ptaków.

Prezentowany zbiór składa się z dziewiętnastu zróżnicowanych tematycznie opracowań. Większość z nich – bezpośrednio lub pośrednio – kontynuuje wątki badawcze podejmowane przez Profesora w różnych latach. Zostały one podzielone

na cztery części: epistemologia i filozofia nauki, filozofia chemii, semiotyka, kultura. Podział ten ma charakter porządkowy; redaktorzy zdają sobie sprawę z tego, że nie jest on doskonały. Książkę wieńczy poezja Danuty Sobczyńskiej, bliskiej współpracownicy Profesora. Umiejętnie i ciepło nawiązuje w niej do pasji Jubilata, stanowiącej jednocześnie Jego główny obszar badawczy – filozofii chemii.

Pierwszą część zbioru wypełniają teksty z zakresu epistemologii i filozofii nauki. Anna Pałubicka swój artykuł zatytułowany „Realizm spekulatywny Quentina Meillassoux a ponowoczesność” poświęca poglądom współczesnego francuskiego filozofa Quentina Meillassoux, według którego filozofia przechodzi obecnie głęboki kryzys. Aby go przezwyciężyć, Meillassoux proponuje zrewaloryzować ideę absolutu. Zdaniem Autorki absolut ów można rozumieć jako ucieleśnienie ponowoczesnego ideału racjonalności. Z realizmu spekulatywnego wyłania się koncepcja filozofii jako działalności, która ma być uprawiana w duchu odpowiedzialności za jej oddziaływanie społeczne.

Barbara Kotowa w artykule „Doświadczenie a poznanie” skupia się na funkcji, jaką doświadczenie pełni w procesie uzasadniania prawomocności poznania, zwłaszcza w Husserlowskiej fenomenologii. W podjętych analizach nawiązuje również do ujęć odrzucających pojęcie doświadczenia lub umniejszających jego doniosłość w refleksji filozoficznej.

Artykuł Anny Lemańskiej zatytułowany „Implikacje filozoficzne poszukiwań ciemnej materii i ciemnej energii” poświęcony jest klasycznym problemom filozofii nauki, dotyczącym natury eksperymentu i obserwacji, a także roli teorii w nowych odkryciach. Owe ważne zagadnienia Autorka umiejscawia w nowym kontekście tematycznym, jakim są poszukiwania ciemnej materii i ciemnej energii. Rozważa przy okazji wpływ badań fizyków nad ciemną materią i ciemną energią na filozofię przyrody, w szczególności rozumienie przyrody i bytu materialnego.

Tekst Małgorzaty Czarnockiej „O potrzebie metateoretycznej zmiany w filozofii nauki na przykładzie problemu modeli i reprezentacji” bezpośrednio nawiązuje do zagadnień pozostających w centrum zainteresowań naukowych Jubilata. Autorka podejmuje kwestię modelowania i jego funkcji. Wskazuje, że tradycyjne rozumienie relacji reprezentacji jako podobieństwa pomiędzy modelem a modelowanym przedmiotem należy odrzucić jako naiwne i nietrafne. Proponuje ową relację rozumieć jako symbolizowanie. Twierdzi ponadto, że w filozofii nauki niezbędna jest zasadnicza zmiana perspektywy w kwestii funkcji poznawczych modeli stosowanych w praktyce badawczej.

Artykuł Kazimierza Jodkowskiego „Splątanie językowe i Weltanschauung” nawiązuje natomiast do wcześniejszych zainteresowań badawczych Profesora – niezdaniowej koncepcji teorii naukowych J. Sneed’a i W. Stegmüllera. Autor występuje przeciwko „mikrologicznemu” rozumieniu wiedzy naukowej i opowiada się za rozumieniem „makrologicznym”, w którym wiedza składa się z szeregu powiązanych ze sobą całości, tylko pozornie od siebie niezależnych. Stawia też tezę, że nie

istnieją ontologie (wbudowane w język teorii naukowych), które byłyby całkowicie niezgodne.

Sławomir Leciejewski swój tekst zatytułowany „Cyfrowa rewolucja cywilizacyjna a cyfrowa rewolucja w nauce” poświęca konsekwencjom, które dla nauki niesie rozwój technologii komputerowych. Autor w przekonujący sposób argumentuje na rzecz tezy o cyfrowej rewolucji objawiającej się istotnymi zmianami, jakie następują w nauce w efekcie rozwoju technologii informatycznych.

Pierwszą część tomu kończy artykuł Zbigniewa Wróblewskiego i Anny Dutkowskiej „Umysły zwierząt. Antropomorfizacja – błąd czy narzędzie badawcze?” poświęcony analizie stanowisk antropomorfizujących w badaniach procesów poznawczych u zwierząt. Autorzy argumentują na rzecz umiarkowanych ujęć antropomorfizujących, starając się jednocześnie sprecyzować warunki ich poprawności.

Na część drugą zbioru składają się prace dotyczące filozofii chemii. Artykuł Marka Sikory „Od klasycznej filozofii nauki do filozofii chemii” nawiązuje do analiz Profesora Pawła Zeidlera poświęconych naukom eksperymentalnym. Autor argumentuje na rzecz tezy o odstąpieniu od ogólnej filozoficznej refleksji nad nauką i konieczności rozwoju refleksji filozoficznej nad poszczególnymi dyscyplinami tworzącymi nauki przyrodnicze.

Zbigniew Tworak w tekście zatytułowanym „Informacyjny model reprezentacji Barwise’a-Seligmana” przedstawia informacyjny model reprezentacji Barwise’a-Seligmana oraz pokazuje, że strukturę tę można odnieść do procesów przekazywania i przekształcania informacji za pomocą wzorów strukturalnych cząsteczek związków chemicznych. Argumentuje, że można w ten sposób określić status semiotyczny owych wzorów. Również ta praca jest tematycznie związana z badaniami Jubilata.

Artykuł Tomasza Rzepińskiego „O przedmiocie badań chemii i problemach określania biologicznej aktywności środków farmakologicznych – studium historii talidomidu” inspirowany jest dyskusjami z Profesorem Pawłem Zeidlerem na temat statusu wiedzy chemicznej. Nawiązując do nich, Autor charakteryzuje chemię jako dyscyplinę traktującą o substancjach i zachodzących w nich przemianach. Z tej perspektywy analizuje następnie historię wprowadzenia na rynek farmaceutyczny talidomidu i argumentuje, iż integralną częścią wiedzy o cząsteczkach chemicznych jest poznanie ich aktywności biologicznej, co umożliwia badania kliniczne.

Danuta Sobczyńska w artykule „Żywioły chemii” stawia interesującą tezę o dwóch typach myślenia w chemii, które skutkują dwiema różnymi postawami poznawczymi realizowanymi w tej dyscyplinie. Pierwszym typem jest „myślenie rachujące”, prowokujące instrumentalność działań poznawczych, drugim natomiast „myślenie zastanawiające”, które pozostaje niedocenione, a którego walory poznawcze nie zostają współcześnie wykorzystane w chemii.

Tekst Radosława Kazibuta „Sceptycznego chemika krytyka filozofii przyrody” zamyka tę część zbioru. Autor dokonał w nim analizy rozwoju badań alchemicznych. W przekonujący sposób pokazuje, iż powstanie alchemii inspirowane było określo-

nymi filozoficznymi koncepcjami natury. W tym celu przywołuje i omawia poglądy Roberta Boyle'a na temat alchemii oraz leżące u ich podstaw założenia filozoficzne.

Część trzecia zbioru zawiera teksty z zakresu semiotyki. Artykuł Józefa Zona „Pragmatyczna rola metafor odnoszących się do stanu elektromagnetycznej składowej współczesnego środowiska i do jego znaczenia dla organizmów” podejmuje bliską Jubilatowi tematykę dotyczącą wartości poznawczej metafor stosowanych w nauce. Autor tekstu, wykorzystując między innymi ustalenia Pawła Zeidlera, omawia doniosłość metafor w badaniach nad elektromagnetyzmem.

Tomasz Albiński w tekście „Pojęcie prawdy w systemie Fregego” dokonuje analizy rozumienia pojęcia prawdy przez G. Fregego. Wyróżnia w tym celu pewne tezy składające się na tzw. system semantyczny Fregego i wyjaśnia, jakie są podstawy ulokowania pojęcia prawdy Fregego poza koncepcjami korespondencyjnymi. Argumentuje, że przyjęcie korespondencyjnej koncepcji prawdy wymagałoby przyjęcia tez powodujących niespójność zarysowanego systemu semantycznego.

Jarosław Boruszewski w tekście „Semiotyczne podstawy semantyki proceduralnej” przeciwstawia klasycznej semantyce referencjalnej (denotacyjnej) semantykę proceduralną, która odgrywa ważną rolę w semiotycznych analizach Profesora Pawła Zeidlera. Przedstawia w nim podstawowe filozoficzno-semiotyczne idee owej semantyki: zastąpienie funkcji denotowania przez procedury symboliczne, konstrukcja semantyki bez metajęzyka oraz zachodzenie tak zwanej analogii proceduralnej (znaczenie ma się do odniesienia tak, jak procedura do jej realizacji).

W części ostatniej i zarazem najbardziej zróżnicowanej pod względem podejmowanej tematyki znalazły się opracowania, które można zaliczyć do szeroko pojętej filozofii kultury. Tekst Ewy Czerwińskiej-Schupp i Danuty Sobczyńskiej „Wilhelm Ostwald oraz Liga Monistów Niemieckich o społecznej i kulturowej roli nauki” przedstawia program i działalność Ligi Monistów Niemieckich, w szczególności zaś postulatory W. Ostwalda, głównego jej inspiratora, a zarazem wybitnego fizykochemika i oryginalnego filozofa. Celem tego programu było doprowadzenie do reformy nauki, a w dalszej konsekwencji do zintensyfikowania rozwoju społecznego.

Katarzyna Gan-Krzywoszyńska i Piotr Leśniewski w artykule „Analogy and philosophy of dialogue” zastanawiają się nad warunkami efektywności dialogu. Nawiązując do poglądów P. Freire'a, południowoamerykańskiego pedagoga i rewolucjonisty, argumentują na rzecz tezy, że filozoficzna koncepcja analogii jest warunkiem koniecznym jakiegokolwiek autentycznego dialogu.

Tekst Jacka Sójki „Kim jest, aby ich osądzać? Zjawisko sprzeciwu sumienia w świetle Weberowskiego etosu urzędu” dotyczy ważnego problemu z zakresu etyki biznesu, a mianowicie moralnych konsekwencji biurokratyzacji. Analizuje konkretne przykłady odmów wykonywania zadań przez przedstawicieli administracji spowodowanych żywionymi przekonaniem moralnymi. Problemem, na który Autor w tym kontekście zwraca uwagę, jest wyznaczenie granicy dla przyjętych zasad współżycia społecznego.

Tematyka ostatniego artykułu umieszczonego w tomie może zaskakiwać, ale tylko osoby nieznające Jubilata i jego szerokich zainteresowań. Zarówno uczniowie, jak i współpracownicy Profesora Pawła Zeidlera od lat są świadomi Jego fascynacji zwyczajami i życiem ptaków, jak również zamiłowaniem do ich obserwacji. Tekst „Ptaki w kulturze człowieka – środowisko, mit, nauka” Zbigniewa Pietrzaka opisuje szeroki kontekst, w jakim ptaki uczestniczą w kulturze ludzkiej. Autor omawia związki ludzi z ptakami, poczynając od najdawniejszych czasów aż po współczesność.

Tomasz Rzepiński, Zbigniew Tworak